

RESUM DE LA SESSIÓ DEL GRUP DE TREBALL FILÒFIC DEL DIA 19 DE SETEMBRE DE 2019 SOBRE LA NOVEL·LA “EL NOM DE LA ROSA” D’UMBERTO ECO.

- 1) La novel·la acaba amb la frase en llatí “*stat rosa pristina nome, nomina nuda tenemus*”, que literalment la podríem traduir com: “De l’antiga rosa solament ens resta el seu nom”. Però aquesta frase està treta i lleugerament canviada al substituir Eco Roma per rosa, d’un poema de **Bernat de Morlaix**, també conegut com **Bernat de Cluny** titulat: “*De contemptu mundi*”, el fragment original diu així: «*Nunc ubi Regulus aut ubi Romulus aut ubi Remus ? / Stat Roma pristina nomine, nomina nuda tenemus* » Per tant que s’ha fet de **Règul** de **Ròmul** i de **Rem?**, de tots ells i de Roma, del seu imperi solament en queden els noms. Així doncs, en aquest món tot desapareix tard o d’hora, i en el millor dels casos en queda el record, sovint solament uns mots que acaben desapareixen engolits pel pas del temps. Si substituïssim Roma o rosa per *Ecclesia*, la frase la podrien subscriure els *fratricelli*, que podrien preguntar-se, de fet ho feien, què n’ha quedat de l’església cristiana originària, davant els cismes, la simonia i la lluita pel control del poder temporal per part de l’església medieval?.

La rosa en la seva versió més simple de 5 pètals és una representació del cicle de la vida. Naixement, edat fèrtil, Reproducció, Edat infèrtil i mort. En la seva forma s’evoca el sexe femení. Ja des de dels clàssics grecs i llatins la rosa ha estat utilitzada per representar i simbolitzar gran quantitat de valors, sentiments i idees. En el món alquímic representa la pedra filosofal i la puresa de la decantació. Per acabar, sovint la rosa s’ha unit a la simbologia de la creu per reclamar un canvi en els dogmes i postulats del cristianisme oficial.

- 2) El punt de vista del narrador. En les postil·les l’autor afirma: “ **En realitat no solament vaig decidir escriure sobre l’Edat Mitja sinó que vaig voler narrar des de l’Edat Mitja** ”. Potser això assenyala una de les diferències clau amb la versió cinematogràfica respecte de

la novel·la, que dona una visió des de fora. A més de tractar-se de mitjans diferents i la reacció de lectors i espectadors també difereix. A més el cinema és un mitjà càlid que no permet tant la implicació i participació de l'espectador, alhora que no retén la seva atenció.

- 3) Tota la narració serveix com un ritual de passatge o iniciació per **l'Adso de Melk**, experiència sexual inclosa, rememorada des de la vellesa. Però per al lector fins l'arribada a l'abadia, a la seva portalada també hi ha una preparació al que significarà la immersió en el món medieval. Un cop travessada tot es desenvolupa en el context eclesial, vist des de dins.

- 4) El personatge de **Jorge de Burgos**, una figura evocadora de **Jorge Luis Borges**, monjo hispànic que podia haver trobat el llibre perdut de la poètica d'Aristòtil a la península ibèrica i l'havia dut a la seva abadia. Pel seu contingut posarà tota classe d'obstacles per tal que no sigui consultat fins arribar a emmetzinar les seves pàgines. Per cert no fa massa s'han trobat manuscrits de l'època amb les pàgines emmetzinades a Dinamarca.

Aquet monjo està obsedit per la pròxima, segons ell, arribada de l'anticrist, seguida per la tornada definitiva de Jesucrist, busca la puresa doctrinal del cristianisme. Per tant entre altres coses vol evitar el coneixement del veritable Aristòtil que ha estat manipulat per l'església que l'ha convertit en precursor del cristianisme.

En el cas del llibre perdut de la poètica d'Aristòtil, dedicat a la comèdia, l'humor i el riure. Pensa que l'alegria de viure, el riure alliberaria els humans de la por a la mort i als càstig diví. A més en la doble essència de Jesucrist humana i divina, fruit de nombroses heretgies: monofisisme, arrianisme, docetisme, nestorianisme, monotelisme, etc. La possibilitat que Jesucrist pogués haver estat una persona alegre i riallera implicaria un augment de la seva naturalesa humana en detriment de la seva divinitat.

L'homenatge a Jorge Luis Borges a més es centra en el fet que com Jorge de Burgos ambdós cecs dirigeixin una biblioteca. De fet l'escriptor argentí va ser nomenat director de la Biblioteca Nacional de Buenos Aires en el cop que va depositar el general **Juan Domingo Perón** l'any 1955 quan ja era gairebé totalment cec.

- 5) El personatge **Guillem de Baskerville** en la novel·la ve a ser una mena de Janus bifront, d'una banda és la versió medieval del detectiu **Sherlock Holmes** que en les seves indagacions utilitza el mètode deductiu, però és també un filòsof seguidor de **Guillem d'Ockham** que utilitza la lògica inductiva. I en l'obra es veu abocat a investigar els crims, a mirar d'exercir una tasca diplomàtica per veure si són conciliables les disputes entre l'imperi germànic i els papes d'Avinyó, i també entre els grans ordes religiosos entre. I enmig la disputa sobre els conceptes universals, la irrupció de obres d'Aristòtil a través dels àrabs, els avenços en el camp de la ciència apuntats per personatges com **Roger Bacon**. Manifesta una dimensió productiva en diversos fronts però fracassa en tots ells. Descobreix el criminal i l'origen dels crims però la biblioteca crema, els intents conciliadors i diplomàtics fallen i la situació acaba sent pitjor que la inicial.

Els seus raonaments sintetitzen el pensament de Roger Bacon i Guillem d'Ockham, ambdós anglesos i franciscans, seguidors dels postulats defensats a Oxford que es troben en oposició a l'escolàstica tradicional defensada a la Sorbona pels dominics, gestors alhora de la Inquisició.

En el llibre trobarem frases seves com: “ Solament en Bacon i Ockham els signes s'utilitzen per abordar el coneixement dels individus”. Roger Bacon és presentat com el precursor del mètode científic, mentre Ockham presenta avenços en el camp de la lògica i s'erigeix com defensor de l'Imperi davant la corrupció de l'església.

6) Les lluites pel poder que es produeixen fora de l'abadia es produeixen també en el se si, basades en l'especialització, els coneixements, l'autoritat, l'accés a la biblioteca, etc.

7) **La disputa sobre els universals.** Històricament, la polèmica sorgeix en el s. XI, en el si de la filosofia escolàstica, però els antecedents es troben en les “*Isagoge*” de **Porfiri** tot comentant Aristòtil, i en els comentaris de **Boeci** a l'obra de Porfiri. El primer planteja inicialment el problema: si els universals existeixen; ho fan separats de les coses o no; si existeixen separats de les coses, què són. Boeci – «últim dels romans»–, considerat el punt d'enclavament entre el món antic i el medieval, es fa les preguntes que van suscitar, en la ment dels medievals, l'existència separada de les formes platòniques. Les postures adoptades davant la qüestió, en temps medievals, són les tres següents:

a) **Realisme extrem o platonisme:** l'afirma que els universals existeixen realment, com les idees platòniques.

b) **Realisme moderat o conceptualisme:** l'afirmació que només existeixen com a construccions mentals o conceptes, als quals en la realitat corresponen propietats de les coses.

c) **Nominalisme:** l'afirmació que els universals no són més que noms; solament existeixen individus (i, com a molt, algunes entitats abstractes com les classes).

El primer autor medieval que va opinar sobre la qüestió va ser **Roscelí**, que va sostenir la tesi que els universals són només una «emissió de veu», accentuant que els predicables no són sinó sons, (*flatus vocis*), *noms* (fonemes). **Pere Abelard**, deixeble primer de Roscelí i després de **Guillem de Champeaux**, es va oposar a la postura de realisme exagerat sostinguda per aquest últim. Per a

Abelard, només existeix l'individual, i només les paraules poden ser universals; és el significat el que els dóna universalitat.

El realisme moderat, inspirat en Aristòtil i **Avicenna**, el representa **Tomàs d'Aquino** pel qual els universals existeixen com formes, essència, naturalesa— de les coses individuals. Aquesta postura suposa una elaborada teoria de l'abstracció i de la constitució de les coses per matèria i forma, d'inspiració aristotèlica. El resultat és que l'universal no existeix separat de les coses, però existeix com naturalesa de cada cosa de la qual s'afirma: la «humanitat» no existeix separada; només existeix en la naturalesa de diferents humans. Pel mateix, l'universal és també un concepte abstracte, perquè a través d'ell coneixem *el que són (quo est)* els individus, els únics *que són (quod est)*. Això s'uneix l'afirmació que els universals existeixen també en la ment divina, a manera d'arquetips, o idees exemplars (tesi ja defensada per **Agustí d'Hipona**), ordenats a la creació divina.

Al realisme s'oposa la nova lògica de Guillem d'Ockham. Igual com sostenien els nominalistes anteriors, no existeix res fora de la ment que sigui universal; tot el que existeix és individual. Per a explicar, no obstant això, el coneixement, a més de crear una nova teoria del coneixement intuïtiu del singular, crea una teoria lingüística dels termes lògics. Un terme, un nom, és una *vox* (veu), en el sentit de producte fonètic, o un *sermo*, o *vocabulum*, emissió de veu amb significat; aquest converteix una *vox* en un *sermo*. El significat li arriba a un terme per la *suppositio simplex*]: capacitat d'un terme per a significar molts individus concrets.

En la novel·la ens diu Guillem de Baskerville: “alguns en la nostra època encara diuen *nomina sunt consequentia rerum* (els noms són conseqüència de les coses). I a més acompliria el mandat de Déu assenyalat al **Genesi** als primers humans d'atorgar noms a tots els éssers.

També cal assenyalar la derivació de la paraula *nomen* (nom) del mot *nomos*(lleï). Però per Guillem de Baskerville : els humans adjudiquem els noms en funció de convencions personals o col·lectives . La qual cosa ens obra les portes a un nou debat entre racionalisme i empirisme.

- 8) **La trama detectivesca.** Malgrat funcioni per si mateixa, és en realitat secundària, malgrat l'ordenació i la utilització de diferents recursos literaris, però vindria a ser una sisena part del total del text.

- 9) **Els recursos que fa servir Umberto Eco per facilitar la lectura:**

Cites i paràfrasis, algunes totalment inventades per l'autor, serveixen com un recurs per recollir l'ambient i el context cultural de l'època, primer terç del segle XIV, la cita és un argument d'autoritat en un món amb forta influència eclesial. Per això les cites que més abunden són bíbliques o de pares de l'església.

Excursos, en canvi responen a tres objectius o procediments: **donar una nova dimensió** a temes, idees o textos ja existents. Donant variants o interpretacions noves. Com ja venien fent els escriptors llatins respecte als grecs. Exemple el cavall **Brunello**.

Utilitzar un mètode quasi medieval, usant extractes d'altres textos per explicar un nou succés o donar-li una nova interpretació. Així l'escena de sexe entre Adso i la noia es fa utilitzant part del **Cantar dels cantars** atribuït a **Salomó**.

Utilitzar l'erudició sobre la història i la lingüística medieval. Que ens porta a dissertacions sobre qüestions com el del tema del riure i el llibre perdut de la Poètica d'Aristòtil, en el qual ens fa una dissecció del més important i del que significa aquesta controvèrsia.

Per afavorir la comprensió després de tanta erudició Eco fa servir la **Preterició** que dóna per fet accions, situacions o continguts utilitzant aquesta figura retòrica en que s'aparenta ometre allò que de fet s'explica de manera indirecta, o parafrasejant, etc. Així la utilització de llargs paràgrafs en llengua llatina que són explicats a continuació obviant la seva traducció, per fer-se així més didàctic i literari.

10) **Oposició entre pressa i lentitud.**

En el marc medieval hi ha aquesta dicotomia entre el temps vital dels humans curt en comparació a l'infinit de la divinitat. Què xocaran frontalment quan Guillem de Baskerville aconsella Adso de viure i fer amb pressa i diligència, fins i tot parlant en termes de justícia humana. I el discurs de l'inquisidor Gui que parla de la lentitud de les coses de l'església i de Déu, i també per tot allò que té a veure amb la justícia divina.

11) **El tema de la pobresa.** Entre les diferents confrontacions que trobem dintre del relat hi ha en el camp teològic també una disputa en torn de la noció de pobresa. Entre els mateixos franciscans, les idees de **Francesc d'Assis** al respecte abocaven a la desaparició de l'església com institució. Ja que el fundador predicava una mena de cristiano budisme que va connectar en els seus primers seguidors i en el clima social de l'època, finals del segle XII i inicis del XIII, la manera com va ser controlada aquesta dissidència perillosa va passar per la canonització exprés als dos anys de la seva mort, canviant ben aviat les seves normes i situant en el comandament de la nova orde religiosa clergues més proclius a

l'obediència respecte els poders i més oberts a les temptacions de la riquesa i la bona vida.

Els seguidors més ortodoxos de Francesc d'Assís van acabar sent perseguits com herètics, en especial els seguidors de **Joaquim de Fiore** o joaquimites, els fraticels que continuaven exaltant una vida de pobresa i un acostament a la naturalesa. O els espiritualistes místics de **Miquel de Cesena**. Aquests temes són els que en general menys interessen els lectors de l'obra.

- 12) **L'obra es desenvolupa pel novembre de 1327.** En aquelles dates es trobaven junts a la cort imperial de Lluís IV de Baviera a Munic Guillem d' Ockham, **Jean de Jandun(*)**, **Miquel de Cesena(**)** i **Marsili de Pàdua (***)** donant suport lògic, filosòfic i teològic a l'Imperi i contra el papat.

***Jean de Jandun** , nascut cap al 1280 a Jandun (Ardenes) i mort el 1328 a Itàlia, fou un filòsof averroista, teòric polític i amb un pensament essencial en el debat entre la raó i la fe, debat que es suscitava també a les més importants universitats europees. Aquest debat s'ha mantingut durant segles i continua encara avui, per exemple amb l'encíclica *Fides and Ratio* de 1989. El plantejament de Jean de Jandun es desvia profundament de la de un Tomàs d' Aquino que s'havia esforçat en dècades anteriors per sintetitzar, en un sistema intel·lectual únic, l'enfocament filosòfic "natural" dels pensadors grecs, del seu ideal de ciència, d'una banda, i la teologia, d'una altra. Jean de Jandun contribueix amb els seus comentaris sobre Aristòtil i Averroes a allò que **Paul Vignaux** qualifica de "**diversitat rebel**", anunciant els nous temps del Renaixement.

**** Miquel de Cesena, Michele de Cesena**, nascut el 1270 a Cesena, mort el 23 novembre 1342 a Itàlia, va ser un franciscà que va arribar a ser, Ministre General de l'Orde franciscà Va estudiar a Paris especialitzant-se en teologia. Va ensenyar a Bolonya i va escriure diversos comentaris sobre les Sagrades Escriures i les *Sentències de Pere Llombard*. En el capítol general de Nàpols del 31 de maig de 1316 va ser elegit Ministre General i viatjà fins a Assis, on convocà un capítol per considerar la revisió de les Constitucions de l'orde i va iniciar de seguida una forta persecució en contra dels espirituals, els partidaris de la pobresa absoluta de Jesucrist i de la necessitat igualment estricta pobresa de l'orde franciscà. En aquesta obra de la repressió Michael va rebre el suport del Papa (1316-1334). En tornar a Bolonya, publicà un document *Gravi qua premor* (21 d'agost de 1316) on, conjuntament amb altres ordenances relatives a la qüestió de la pobresa, induïren a Joan XXIII a publicar la butlla *Quorumdam exigit* (7 d'octubre de 1317), el propòsit de la qual era explicar el punt de vista oficial de l'Església i la seva repercussió entre els franciscans. Com que feia referència al capítol principal dels franciscans aquest fet causà disturbis a l'orde. El 1317, a Marsella, per primera vegada, van ser cremats a la foguera quatre germans espirituals. Mitjançant les butlles *Sancta Romana i Ecclesiam Gloriosam* el Papa va excomunicar tots els *espirituals*: volia tancar el "cas" de la fractura entre els conventuals i els espirituals, empenyent aquests darrers cap a l'heretgia i la marginalitat. Davant la persecució, **Ubertino de Casale i Angelo Clareno**, els principals exponents del corrent, van haver de deixar l'orde. A partir de 1321 les relacions entre Michele i Joan XXII es van deteriorar. Cesena i els seus seguidors s'oposaren a la butlla, afirmant que en adoptar la pobresa estricta en la qual Cesena

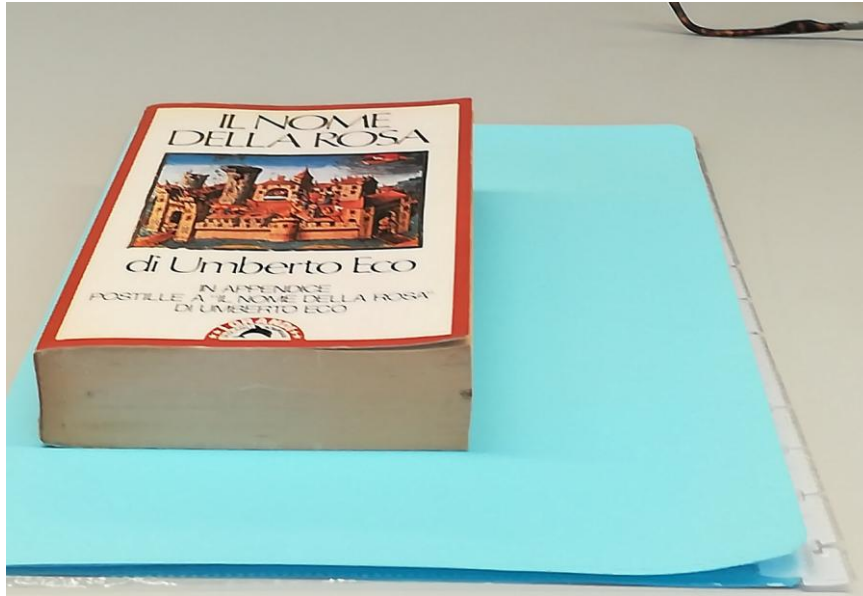
havia insistit a les seves cartes, estaven seguint l'exemple i l'ensenyança de Crist i els apòstols la controvèrsia finalment acabà en una qüestió teològica especulativa: si era consonant amb la fe catòlica mantenir que Crist i els Apòstols no havien tingut cap propietat individual o en comú, mentre la famosa disputa a Narbona el 1321 entre l'inquisidor **Joan de Belna** que afirmà que era herètica, i **Berenguer d'Elna** declarà que era un dogma catòlic en perfecta concordança amb les decretals de papes com les de Nicolau III i Climent V. Es va portar la qüestió davant el Papa, i en un darrer intent d'acabar la controvèrsia distingint entre possessió i simple us, de manera en que Crist i els apòstols no tenien propietats. A la butlla *Quia nonnunquam* (26 de març de 1322) el Papa declarà que havia intentat d'explicar els decrets dels seus predecessors, i excomunicà qui intentés tergiversar el significat de la constitució papal *Quorumdam exigit*. Al juny d'aquell any es convocà a **Perusa** un capítol general de l'orde, on es decidí que afirmar que Crist i els seus apòstols no tenien béns terrenals no només no era herètic, sinó que era doctrina catòlica. Al mateix temps, **Bonagratia de Bèrgam** va ser nomenat per representar el capítol davant la Cúria Pontifícia a Avinyó. El *Manifest franciscà de Perusa* (més concretament, dues encíclicues escrites pel Capítol i dirigides a tots els germans) va ser condemnat pel Papa. Ara l'enfrontament entre Michele i Joan XXII era irreversible. La controvèrsia continuà fins que, el 1327, Michele va ser citat perquè anés a veure el Papa. Aquest el cità a **Avinyó** el 1327 i Cesena inicialment acceptà anar, per després va simular que estava malalt per retardar-ho. Obeí un requeriment posterior i el Papa li prohibí abandonar Avinyó sota pena de censura. Així, no va poder assistir al capítol celebrat a Bolonya al maig de 1328. Malgrat la seva absència i les protestes del legat papal, tornà a ser elegit ministre general, i el capítol considerà que els càrrecs contra ell no eren suficients per privar-lo del càrrec. Cesena aconseguí guanyar per a la seva causa a Guillem d'Ockham. Diversos prínceps i prelats van escriure al Papa en benefici de Cesena. La nit entre el 26 i el 27 de maig de 1328, Cesena, Ockham, el canonista Bonagratia de Bèrgam i diversos franciscans d'alt rang fugiren de la cort papal. Aparentment volien buscar la protecció del rei Robert I de Nàpols, que es mostrà a favor de les seves opinions, però una tempesta a la Mediterrània obligà la seva nau a tornar al port d'Aigües Mortes, on van ser traslladats a un altre vaixell comandat per agents de l'emperador Lluís i van ser traslladats a Pisa. Se'ls uniren altres cismàtics. El Papa deposà a Michele del seu paper com a Ministre General mitjançant la butlla *Cum Michaël de Caesena* del 28 de maig de 1328. L'Emperador declarà que calia depositar al Papa, i Michele publicà una

crida solemne al Papa per a un consell el 12 de desembre de 1328, clavat a la porta de la catedral. Michele da Cesena, conjuntament amb Bonagrazia i Guglielmo, va ser excomunicat pel Papa el 6 de juny de 1329. Davant les acusacions papals, Michele contestà en les seves cartes, on acusava el Papa d'heretgia a les butlles aquestes van ser recollides en el "Diàleg" d' Ockham . El 1330 Michele abandonà Pisa amb els seus seguidors i marxà cap a Alemanya. El capítol general de París, celebrat l'11 de juny de 1329, havia condemnat la conducta i els escrits de Cesena i tots aquells que prenguessin part amb ell contra Joan XXII, i elegí un nou Ministre General de l'orde Franciscà. Una part, tot i que minoritària de l'orde franciscà es va mantenir lleial a Michele, negant-se a reconèixer l'autoritat del nou general i del mateix Papa, considerant-lo un heretge. El 12 de maig de 1328, després de la seva confrontació amb el Papa per la successió al tron imperial, Lluís el Bavarès havia fet elegir com a Papa el franciscà **Pietro Rainalducci da Corbara**, amb el nom de **Nicolau V**.

Michele, conjuntament amb **Guillem d'Ockham** i **Marsili de Pàdua**, exponent del grup d'intel·lectuals alineats al front **gibel·lí** i protegit per Lluís el Bavarès, va viure a la cort imperial fins a la seva mort. Continuà lluitant pel seu enteniment del que era la pobresa evangèlica durant la resta de la seva vida, i publicà una crida contra Benet XII, que havia succeït a Joan XXII al 1338. Va morir a Munic el 1342, sent enterrat al **Barfüsserkirche**, el convent franciscà. Al seu llit de mort nomenà a Guillem d'Ockham com a successor i vicari, encomanant-li el segell de l'orde que encara tenia.

*** **Marsili de Pàdua**, Filòsof, metge i advocat italià. Marsili **Mainadini**, fill d'un notari de Pàdua, va estudiar dret i medicina, i va ser influït per l'obra de **Pietro Abano**. Va ser rector de la Universitat de París en 1312-1313, encara que va tornar a Itàlia on va completar els seus estudis. En aquesta ciutat, juntament amb el conegut averroïsta Jean de Jandun, va començar a redactar la seva obra fonamental, *Defensor pacis*, publicada en 1324, que va ser denunciada per la jerarquia eclesiàstica. Arran d'aquesta condemna, Marsili va ser excomunicat pel papa Joan XXII. En 1326 Marsili de Pàdua i el seu col·laborador Jean de Jandun van haver de refugiar-se en la cort de l'emperador Lluís de Baviera, del que va ser el seu metge personal i un dels seus consellers. Allà es va trobar amb Guillem d'Ockham i altres franciscans oposats al papat. Sovint s'enquadra el pensament de Marsili de Pàdua dins de l'averroïisme llatí, encara que les seves fonts intel·lectuals es deriven més directament d'Aristòtil mateix que de l'averroïisme, i les seves

investigacions se centren més en la filosofia política i religiosa que en l'estudi de la naturalesa.

La seva obra ha d'emmarcar-se històricament en el context de les lluites entre el poder imperial i el poder eclesiàstic, i en el context del moviment en favor de la independència de les repúbliques del nord d'Itàlia. En aquest marc històric, Marsili es basava en els textos d'Aristòtil i va voler restaurar la teoria política d'aquest aplicada als casos concrets de les esmentades repúbliques italianes del nord. Defensava el poder laic, i advocava pel predomini d'aquest sobre l'Església, a la qual considerava només com una part més del poder civil i, per tant, havia d'estar sotmesa a les mateixes lleis que regien al conjunt dels ciutadans. Per això es va oposar a la doctrina de la supremacia papal i la jurisdicció eclesiàstica, ja que també va combatre la tesi que considerava el papat com a institució divina. Va sostenir que l'origen i fonamentació de les lleis és la racionalitat humana i que, per tant, no procedeixen de cap instint natural ni de cap inspiració divina. D'aquesta manera s'oposava a la concepció tomista de la lleï natural, encara que, en la mesura en què reconeixia una mateixa racionalitat per a tots els homes, no va atacar directament la noció de lleï natural, sinó que simplement la feia derivar de la raó. Per això, han de ser elaborades i promulgades per la part predominant del poble (*pars valentius*) més qualificada, però representativa de la totalitat. La lleï és, així, una norma preceptiva i coercitiva que emana del poble i de la racionalitat.

Altres obres destacables són: *Defensor minor*; *Tractatus de translatione imperii* i *Tractatus de iurisdictione imperatoris in causis matrimonialibus*.

Va ser executat a la foguera en ser trobat en territoris dependents del papat a Itàlia.

- 13) **Els quatre fars universitaris de l'època. Pàdua** important en el camp filosòfic i polític. En ser situada en territoris dependents de l'Imperi hi ha també alumnes i professors no eclesiàstics. Encara que predominen els franciscans.

Bolonya única universitat medieval creada al marge de l'església pel comú de la ciutat. Destaca en els estudis de dret i medicina.

Paris controlada pels dominicans va passar per una època de turbulències en arribar l'obra d'Aristòtil a través dels àrabs. Però en aquests moments de 1327 és el centre de l'ortodòxia eclesiàstica amb uns papes situats a Avinyó.

Oxford totalment dominada pels franciscans és el lloc originari dels avenços en els camps de la ciència, la lògica i contra els conceptes universals, destaquen Roger Bacon i Guillem d'Ockham.